

Geschiedenis van de Alfred Mozer Stichting

ARJEN BERKVENNS

Op 15 februari 1990 werd de Alfred Mozer Stichting, een neveninstelling van de Partij van de Arbeid, opgericht als 'noodhulpinstituut' voor zusterpartijen in Oost-Europa. Sindsdien heeft de AMS zich ontwikkeld tot een professionele organisatie ter bevordering van de (sociaal-)democratie die in twintig landen actief is en per jaar circa vijftig projecten uitvoert: trainingen, seminars en conferenties, hoofdzakelijk gefinancierd met een subsidie uit het MATRA-programma van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Verder leidt de AMS, namens twaalf politieke stichtingen en twintig sociaal-democratische partijen, het 'European Forum for Democracy and Solidarity'.

Al geruime tijd voor de val van de Berlijnse Muur was de PvdA bezig met de oprichting van een Oost-Europa instituut. Dat streven stond niet los van de kritiek die partijgenoten ontmoetten in hun contacten met dissidenten achter het IJzeren Gordijn. In de jaren zeventig en tachtig toonde de PvdA zich een enthousiast aanhanger van de ontspanningspolitiek zoals gepropageerd door onder anderen Willy Brandt: door toenadering te zoeken tot de communistische wereld zou daar verandering tot stand kunnen worden gebracht en zouden de Koude Oorlog en de dreiging van een nucleaire confrontatie van hun scherpste

kanten kunnen worden ontdaan. Deze koers bracht met zich mee dat er af en toe sprake was van vriendschappelijk contact tussen PvdA'ers en vertegenwoordigers van de communistische regimes. Veel dissidenten waren daarover niet te spreken. Met hen waren er uiteraard ook contacten, maar het verwijt was toch dat de socialistische partijen in West-Europa de onderdrukte Oost-Europeanen in de steek lieten — zoals het Westen dat in de ogen van sommigen eigenlijk al sinds Jalta had gedaan. Deze kritiek kwam met name van de kant van de Poolse vakbond Solidarnosc en van dissidenten in Tsjecho-Slowakije. De PvdA organiseerde in die tijd geregeld huiskamerbijeenkomsten in Praag (onder de vlag 'de vliegende universiteit'), waar een vertegenwoordiger van de PvdA met mensen van Charta 77 over allerlei onderwerpen discussieerde.

Een Oost-Europa instituut van de PvdA zou kunnen fungeren als expertisecentrum, zo was het idee, mede ten behoeve van de standpuntbepaling van de partij ten aanzien van het Nederlandse buitenlandse beleid. Aan dat plan moest een compleet andere draai worden gegeven toen op 9 november 1989 de Berlijnse Muur viel, waarna in een tijdsspanne van nog geen half jaar de hele communistische dominoreeks omviel. Het toeval wilde dat op 8 november 'het beraad over de Oost-Europa werkgroep/stichting' een cruciale vergadering hield om op instigatie van

40

Over de auteur Arjen Berkuvens is directeur van de Alfred Mozer Stichting.

de partijraad tot een voorstel te komen tot oprichting van een stichting. De situatie in de DDR kwam ook aan de orde. Een citaat uit de notulen: 'Max van der Stoel geeft een kort verslag van de laatste gebeurtenissen. Er komen een aantal zaken aan de orde die de volgende dag reeds niet meer gelden.'

Van de ene op de andere dag werd de PvdA overstelpt met vragen om hulp. Er moesten partijen worden opgericht of heropgericht, verkiezingen gehouden en campagnes gevoerd. Het gebouw van de democratie met al zijn instituties — van parlement tot onafhankelijke pers — moest worden opgebouwd. En dat alles moest worden gedaan door mensen die daar weinig of geen ervaring mee hadden. Geld, computers, fax-apparaten — het ontbrak aan alles. Telefoonverbindingen werkten matig. Bankverkeer tussen Oost en West was nog niet mogelijk.

De AMS werd geen denktank, maar een praktijkgericht trainings- en scholingsinstituut ten dienste van sociaal-democratische partijen in Oost-Europa. Max van der Stoel trad op als de eerste voorzitter van de stichting, die was vernoemd naar Alfred Mozer (1905-1979), internationaal secretaris van de PvdA van 1951 tot 1958 en kabinetschef van Europees landbouwcommissaris Sicco Mansholt van 1958 tot 1970. In 1933 was Mozer van nazi-Duitsland naar Nederland gevlucht. De oorlog bracht hij door in de illegaliteit. In de periode daarna speelde hij een niet erg bekende maar zonder twijfel cruciale rol in de Nederlandse politiek, met name voor wat betreft het beleid ten aanzien van de Europese integratie. In 1979 brak hij met de PvdA, omdat die zich in zijn ogen te verzoenend opstelde tegenover de communisten. Iedere dictatuur, van links of van rechts, moest worden bestreden, vond Mozer.

Begin jaren negentig kwam het grootste deel van het geld dat de AMS gebruikte uit fondsen die de Nederlandse regering beschikbaar stelde voor hulp bij de opbouw van de democratie in Oost-Europa. Een kleiner deel was afkomstig van de PvdA en van donateurs. Veel partijgenoten boden zich aan als vrijwilliger voor trainingen of inzamelingsacties.

Al snel werd duidelijk dat de AMS niet als enige actief was in de regio. Al in 1990 kwam de stichting herhaaldelijk in aanraking met de Duitse Friedrich Ebert Stiftung en het Oostenrijkse Renner Instituut; wat later ook met Zweden, Engelsen en Fransen. Met name de Duitsers stuitten in Oost-Europa aanvankelijk op enige argwaan — niet alleen vanwege het beladen verleden van hun land, maar ook vanwege zijn sterke machtspositie binnen het nieuwe Europa. Nederlanders dachten over veel zaken die Oost-Europa betroffen hetzelfde als hun burens, maar uit hun mond werd de boodschap gemakkelijker geaccepteerd. Allengs ontstond informeel overleg tussen partij-instituten uit verschillende landen, wat resulteerde in uitwisseling van gegevens, afstemming van activiteiten, taakverdeling waar mogelijk, gezamenlijke projecten en beoordeling van potentiële partners. Dat informele samenwerkingsverband vormde een waardevolle aanvulling op de meer formele activiteiten binnen de kaders van de PES en de Socialistische Internationale. In 1993 werd de samenwerking voortgezet onder de vlag van het 'European Forum for Democracy and Solidarity'. Juist omdat dit forum altijd een informeel netwerk is gebleven van in Oost-Europa geïnteresseerde politieke stichtingen en partijen, zonder de in sociaal-democratische kringen zo gebruikelijke institutionalisering, biedt het ruime mogelijkheden voor gezamenlijke activiteiten en informatie-uitwisseling.

In de loop der jaren veranderden de thematische focus en de geografische invalshoek van de AMS en het European Forum. De naderende uitbreiding van de Europese Unie kwam hoog op de agenda te staan. Na de 'Big Bang' van 2004 en de toetreding van Roemenië en Bulgarije in 2007 werden de activiteiten in de Westelijke Balkan en de Kaukasus geïntensiveerd, maar ook die in landen als Jordanië en Marokko. Op 8 augustus 2005 kreeg de AMS nieuwe statuten. Daarin was van een geografische afbakening van activiteiten niet langer sprake. Hoewel de meeste van haar activiteiten voorlopig nog gericht zijn op landen aan de andere kant van het voormalige IJzeren Gordijn, is de AMS formeel 'Oost-Europa stichting'-af.